

Myśliński, Jerzy

"Prasa SD w Polsce Ludowej 1945-1973", Jerzy Centkowski : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 16/1, 115-118

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Centkowski, *Prasa SD w Polsce Ludowej 1945—1973*, Warszawa 1976, ss. 208, ilustr.

Pierwszy raz w historiografii polskiej otrzymujemy monografię periodyków jednego kierunku politycznego działającego w Polsce Ludowej, opracowanie prasy i polityki prasowej Stronnictwa Demokratycznego. Wydawca, reprezentowany przez prezesa zarządu, a zarazem redaktora naczelnego Wydawnictwa Epoka, poprzedził książkę słowem wstępnym; opracowanie konsultował Stanisław Kaliszewski, długoletni redaktor głównego organu prasowego i działacz Stronnictwa; recenzowali pracę czterej działacze i redaktorzy prasy SD: W. Kulisiewicz, W. Lassota, C. Leżeński i A. Rajewski. Zarówno zaprezentowanie książki przez Wydawcę, życzliwe i ciepłe, ukazujące Autora książki jako dziennikarza, a także jako historyka, oraz nazwiska konsultantów i recenzentów świadczą o tym, iż publikacji starano się nadać charakter oficjalny. Autor *Słowa od wydawcy* napisał, iż uważa tę książkę nie tylko za studium historyczne; stanowi ona — jego zdaniem — również „widziany poprzez funkcję prasy partyjnej ważny przyczynek do dziejów SD w Polsce Ludowej oraz do oceny wkładu Stronnictwa w rozwój kraju w trzydziestolecie powojennym”. Celowi, jaki ma spełnić książka J. Centkowskiego, podporządkowano także jej formę, „bardziej dziennikarską niż akademicką”; z rzadka tylko posiłkował się Autor odsyłaczem do opracowań i źródeł, których zestawienie pomieścił na końcu książki, a ogólną ich charakterystykę zawarł we wstępie.

Sam Autor książki przyznaje, że jego opracowanie jest „przyczynkiem do historii prasy Stronnictwa Demokratycznego w latach 1945—1973”. Datę początkową opracowania stanowi pojawienie się w wyzwolonym Lublinie 25 stycznia 1945 r. naczelnego organu SD „Nowej Epoki”, końcową — X Kongres Stronnictwa odbyty w lutym 1973 r., po którym przeprowadzono szereg istotnych zmian w systemie prasowym i formach redagowania prasy SD. Należy żałować, że Autor nie przekonał Wydawcy, iż choćby szkicowe nakreślenie dziejów prasy Stronnictwa pomiędzy X a XI Kongresem byłoby pożyteczne tak ze względów formalnych, jak i merytorycznych. Sądząc z zestawu opracowań, maszynopis książki musiał czas jakiś odleżeć się w Wydawnictwie, skoro nie wykazano w nim szeregu nowszych publikacji, znanych nadto Autorowi w maszynopisie. Mam tu na myśli książkę B. Tuszyńskiego o prasie sportowej, w której omawia on wnikliwie m. in. pismo sportowe „Echo Stadionu”, wydawane przy „Kurierze Codziennym”, artykuł Zdzisława Kandziory o „Kurierze Wielkopolskim” pomieszczony w „Roczniku Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, i kilka innych pozycji; warto też wyrazić zdziwienie, że nie pomieszczono w zestawie opracowania T. Kupisa *Współczesna prasa polska* (1967), którego zalety Autor podnosi we wstępie. Najbardziej niedbale opracowano i złożono

zestaw bibliografii zawierający tylko 5 pozycji i co najmniej tyleż błędów (Wanda Kiedrzyńska a nie Kodryńska; *Bibliografia prasy polskiej 1944—1948* a nie *Katalog*; Wiesława a nie Krystyna Kaszubina; Ośrodek Badań Prasoznawczych a nie Ośrodek Badań Prasowych). Sprawa jest tym dziwniejsza, że w tekście książki na ogół nie spotyka się poważniejszych przeoczeń korektorskich.

Jak już wspomniano wyżej, ze względu na przyjętą formę publikacji Autor bardzo oszczędnie posługuje się odsyłaczami do źródeł. Ich spis wszakże, pomieszczony na końcu książki, jest imponujący. Autor wykorzystał przede wszystkim archiwalia centralne i terenowe Stronnictwa Demokratycznego, w tym akta wydawnictw Stronnictwa; w nieznanym tylko stopniu mógł sięgnąć do akt redakcyjnych, częściowo zlikwidowanych, częściowo niedostępnych, częściowo zaś nie uporządkowanych. Przeprowadził też kwerendę w Archiwum Akt Nowych i w Centralnym Archiwum KC PZPR, wykorzystał liczne wydawnictwa źródłowe SD, kilkanaście publikowanych i pozostających w rękopisie wspomnień, głównie dziennikarzy prasy SD (in. J. Krawczyńskiej, M. Krzepakowskiego, K. Radziwiłła), a także kilkadziesiąt relacji twórców i redaktorów opisywanej prasy. Jeśli chodzi o te ostatnie źródła, nie wymienia się miejsc ich przechowywania ani też nie informuje, kiedy je gromadzono, choć we wstępie Autor pisze, że zachował „niezbędny krytycyzm wobec tego rodzaju źródeł, zwłaszcza w zakresie zawartych w nich ocen i opinii”. Oczywiście głównym źródłem publikacji była prasa Stronnictwa, której roczniki musiał Autor przejrzeć gruntownie. Nie zaprzecza on wszakże, że mógł pominąć niektóre tytuły efemerycznych wydawnictw lokalnych, wydawanych zaraz po wyzwoleniu, powiązanych z SD lub powstałych z inspiracji działaczy Stronnictwa.

Autor przyjął tradycyjny wariant opracowania dziejów prasy Stronnictwa Demokratycznego. Posługiwał się głównie narzędziami warsztatu historyka, nie sięgając do znużonych i nie zawsze celowych metod ilościowych, przynoszących wprawdzie pozytywne rezultaty w badaniach nad prasą współczesną, mniej owocnych jednak a nader pracochłonnych w badaniach nad przeszłością prasy funkcjonującej w różnych warunkach. Charakteryzując w obrębie przyjętego podziału chronologicznego poszczególne tytuły czy grupy tytułów, nie pomijał w opisie takich elementów, jak charakterystyka **bibliograficzna**, **zmiany formalne**, ogólna charakterystyka zawartości pisma, podstawowe zasady, którymi kierowały się zespoły redakcyjne, **działania przedsiębrane** przez zespoły redakcyjne dla podniesienia atrakcyjności pisma, stosunek zespołów redakcyjnych do władz Stronnictwa i realizowanie przez prasę zaleceń tych władz. Nie pomija się przy tym w pracy wzmianek na temat rozbieżności w ocenie poszczególnych pism, jakie wyłaniały się wśród czołowych działaczy SD, wyjaśnia się ich powody, zajmuje się — ogólnie biorąc — także polityką prasową naczelnych władz Stronnictwa. Autor

omawia także sprawy związane z funkcjonowaniem opisywanej prasy — podstawy materialne jej egzystencji, funkcjonowanie wydawnictwa, nakłady, mniej za to pisze o zasięgu oddziaływania prasy SD i skuteczności tego oddziaływania; zdaje sobie zresztą sprawę z tego niedostatku, postulując przeprowadzenie w tym zakresie gruntownych badań socjologicznych i prasoznawczych, ogólnie też charakteryzuje formy i gatunki dziennikarskie występujące na łamach prasy SD. Rzadko natomiast **spotykamy porównania z innymi organami prasowymi w Polsce i wydaje się, że opisywana w książce prasa SD nie została dostatecznie osadzona w tym, co nazywamy systemem prasowym wytworzonym w Polsce Ludowej.**

Niezwykle istotną zaletą książki Centkowskiego jest fakt operowania przezeń znaczną ilością nazwisk, dla których Wydawnictwo poskaپیło jednak miejsca na indeks. Chociaż w publikacji wymieniono znaczną ilość nazwisk twórców, redaktorów, dziennikarzy i inspiratorów prasy Stronnictwa, czytelnik nie zawsze potrafi wyodrębnić z tego zestawu nazwiska osób znaczących, które przyczyniły się w sposób istotny do rozwoju prasy Stronnictwa.

Podział przyjęty przez Autora w charakterystyce prasy SD wydaje się wyrazisty, przekonują zresztą o tym tytuły rozdziałów („Żywiłowe początki”, „Stabilizacja prasy”, „Prasa w okresie zmniejszenia aktywnej działalności Stronnictwa”, „Prasa w okresie odbudowy pozycji Stronnictwa”, „Na ugruntowanych podstawach”), odnosi się jednak wrażenie, że tradycje Stronnictwa nie zostały zbyt przekonująco wyeksponowane; dotyczy to zwłaszcza prasy konspiracyjnej SD, wydawanej w okresie okupacji hitlerowskiej, która nie doczekała się jeszcze swego dziejopisa.

W sumie wydaje się, iż Autorowi udało się najogólniej przedstawić ewolucję prasy SD, która miała na celu „pozyskanie dla nowej Polski starej inteligencji oraz innych środowisk miejskich warstw pośrednich”. Prasa ta sięgała do wzorów przedwojennych, zwłaszcza w okresie początkowym, liczyć się bowiem musiała ze specyficznymi gustami czytelników. Przekonywająco też brzmi stwierdzenie Autora, że prasa SD długo nie mogła przełamać „dylematu odbiorcy” i dlatego z różnymi rezultatami usiłowała dotrzeć zarówno do inteligenta, jak i rzemieślnika. Wysuwa też Autor tezę o próbach szerzenia poglądów na temat rzekomej opozycyjności prasy SD w różnych środowiskach w pierwszych latach istnienia Polski Ludowej. Wprawdzie prasa SD nie stroniła od krytyki, była to jednak — zdaniem Autora — krytyka konstruktywna. Lata 1950—1955 określa Autor jako okres zatracenia indywidualności przez prasę SD; tym silniejsza była potem reakcja na ten stan rzeczy w drugiej połowie lat pięćdziesiątych. Nie wydaje się wszakże, iż to właśnie pisma SD znalazły się wtedy „w czołówce nurtu odnowy politycznej”. Ciekawe wydają się też wyniki rozważań Autora nad ewolucją prasy SD

po 1969 r., kiedy to zerwała ona z wąskim pojmowaniem partyjności; formalnie nie nosi oficjalnej pieczęci Stronnictwa, choć jej profil jest oczywisty i wyraża się w „doborze tematyki [...] interpretacji faktów, wydarzeń i zjawisk z punktu widzenia założeń ideowych i konkretnych kierunków działalności Stronnictwa”.

Zważywszy zamierzony charakter książki i jej przystępną formę wydaje się, że stanowi ona pozycję cenną i ciekawą jako materiał do dyskusji nad prezentacją dziejów prasy społeczno-politycznej Polski Ludowej. Badania nad przeszłością powojennej prasy zdecydowanie wychodzą z etapu początkowego. Miejmy nadzieję, że książka J. Centkowskiego stanowi zapowiedź dalszych opracowań, na które czekamy.

Jerzy Myśliński